

Говард Філіпс Лаўкрафт/ Howard Philips Lovecraft (1890 – 1937) – амерыканскі пісьменнік, які працаваў у жанрах хорару, фэнтэзі і навуковай фантастыкі, на той час вядомых як проста “дзіўная літаратура”. Асноўнай крыніцай натхнення Лаўкрафта і яго галоўным вынаходніцтвам былі касмічныя жахі, ідэя якіх у тым, што жыццё непазнавальнае для чалавечага розуму і што сам Сусвет з’яўляецца абсалютна чужым для нас.

Кліч Ктулху (The Call of Cthulhu)

(Знойдзена сярод папераў нябожчыка Фрэнсіса Ёэйлэнда Тэрстана з Бостану)

Можна ўявіць сабе, што частка нагэтулькі вялікіх сілаў ці істот дажыла... дажыла на нашага часу з тых далёкіх часоў, калі... свядомасць існавала, бадай, у такіх формах і вобразах, якія даўно ўжо адступілі перад поступам чалавецтва... у формах, мімалётных згадкі пра якія захаваліся толькі ў вершах і легендах, і называюцца яны ў іх багамі, пачварамі ды міфічнымі стварэннямі ўсіх родаў і відаў...

Алджэрнан Блэквуд

I. Жах у гліне

Найлепшы ў свеце ўзор міласэрнасці, як мне здаецца, – гэта няздольнасць чалавечага розуму суаднесці ўсё, што яму вядома. Мы жывем на ціхім востраве невуцтва пасярод бязмежнага чорнага акіяну ведаў, і нам лёсам не наканавана далёка ад яго адплываць. Навукі, кожная з якіх працуе ва ўласным напрамку, прынеслі пакуль няшмат шкоды. Але калі мы аднойчы супаставім гэтыя разрозненыя веды, то перад намі адкрыюцца такія жахлівыя карціны рэальнасці і нашага страшнага ў ёй месца, што нам застанеца або звар’яецца, або збегчы ад святла ў спакой і бяспеку новага Сярэднявечча.

Пра тое, наколькі жахліва доўгі той касмічны цыкл, у якім наш свет і ўсё чалавецтва – толькі кароткі эпизод, гадалі тэасофы. Словамі, ад якіх кроў застыла б у жылах, каб іх не прыхавалі асцярожным аптымізмам, яны намякалі нам на тых дзівосных старажытных істот, што дажылі да нашага часу. Ды толькі не яны дазволілі мне кінуць адзін мімалётны позірк на тыя табуяваныя эпохі, якія цяпер гнятуць мяне, калі я пра іх думаю, і даводзяць да вар’яцтва, з’яўляючыся ў снах. Кінуць позірк на гэтыя і іншыя прабліскі страшнай праўды мне ўдалося, калі я выпадкова суаднёс некалькі паасобных фактаў – у дадзеным выпадку старую газетную зацёмку і нататкі памерлага прафесара. Гэтага, я спадзяюся, не паўторыць больш ніхто. І калі толькі мне ўдасца выжыць, то ніводзін чалавек ніколі не даведаецца ад мяне пра гэтую страшную сувязь. Прафесар, я думаю, таксама збіраўся захоўваць таямніцу

пра ўсё, што ведаў, і знішчыў бы свае нататкі, каб толькі раптоўная смерць не забрала яго.

Усё пачалося ўзімку 1926–1927 гг., калі памёр мой стрыечны дзед Джордж Гэмел Энджэл, ганаровы прафесар, даследчык семіцкіх моваў Браўнскага універсітэта, што ў Провідэнсе, штат Род-Айлэнд. Прафесар Энджэл быў буйным аўтарытэтам у вобласці старажытных надпісаў і да яго нярэдка звярталіся кіраўнікі вядомых музеяў. Таму яго смерць ва ўзросце дзевяноста двух гадоў не засталася незаўважанай. Інтэрэс да гэтага здарэння падагравалі, сярод іншага, яго таямнічыя акалічнасці. Прафесар упаў, калі вяртаўся з ньюпарцкага карабля. Як сцвярджаюць сведкі, яго збіў з ног нейкі чарнамазы матрос, што выйшаў з аднаго з тых падазронных цёмных двароў на стромкім схіле, праз які ідзе кароткі шлях ад узбярэжжа да дома нябожчыка на Ўільямс-стрыт. Ніякіх прыкметных траўмаў дактары не знайшлі. А пасля разгубленага абмеркавання прыйшлі да высновы, што смерць выклікала нейкае незразумелае парушэнне працы сэрца ў выніку хуткага пад'ёму на такую высокую гару ў яго немаладым узросце. На той час я не меў падставаў прырэчыць заключэнню, але апошнім часам пачынаю ў ім сумнявацца – і нават больш за тое.

Як спадчыннік і павернік свайго стрыечнага дзеда (ён памёр бяздзетным удаўцом) я мусіў уважліва і грунтоўна перагледзець яго паперы. Дзеля гэтага я перавёз усе яго тэчкі і скрыні на сваю кватэру ў Бостане. Многія матэрыялы, якія я разабраў, пазней апублікуе Амерыканскае археалагічнае таварыства, але была там і яшчэ адна, абсалютна незразумелая, скрыня, якую я вырашыў нікому не паказваць. Яна была замкнёная, і я ніяк не мог знайсці ключа, пакуль не здагадаўся праверыць звязку, якую прафесар насіў у кішэні. На ёй патрэбныя ключы я знайшоў, але тады паўстала, здаецца, яшчэ большая і складанейшая праблема. Бо якіх сэнс маглі мець дзіўныя гліняны барэльеф і разрозненыя нататкі, абрыўкі і выразкі, якія я там знайшоў? Няўжо мой дзед у канцы жыцця пачаў верыць у розную містычную лухту? Я пастанавіў знайсці таго дзівакаватага скульптара, які, як мне здалося, нёс адказнасць за парушэнне душэўнага спакою старога.

Барэльеф меў форму грубага прастанутніка пяць на шэсць цаляў, менш за цалю таўшчынёй, і быў несумненна сучаснага паходжання. Знакі на ім, аднак, стваралі атмасферу, далёкую ад сучаснасці. Бо колькі б дзівацтваў ні мелі футурызм і кубізм, нячаста яны перадаюць той магічны парадак, які хаваецца ў дагістарычных надпісах. А стыль большасці рысункаў менавіта такім і быў, хоць я, нягледзячы на добрае знаёмства з дзедавай бібліятэкай і яго калекцыямі, і не здолеў распазнаць гэтага канкрэтнага віду ці хаця б успомніць штосьці, хоць аддалена звязанае з імі.

Над гэтымі несумненнымі іерогліфамі знаходзілася яшчэ адна выява – відавочна карцінка, хоць невыразнае выкананне і не дазваляла ясна зразумець яе прыроду. Здавалася, гэта была пачвара або нейкі знак, што яе сімвалізаваў, прычым такі, які магла нарадзіць толькі хворая фантазія. Калі я скажу, што ў маім да пэўнай меры экстравагантным уяўленні адначасова

Ўзніклі вобразы васьмінога, дракона і нейкага карыкатурнага чалавека, то не здраджу гэтым яе духу. Мясістая галава з шчупальцамі ўзвышалася над вычварным, пакрытым лускою целам з неразвітымі крыльцамі. Такім быў галоўны сілуэт на карцінцы, ад таго яшчэ жахлівейшай. За фігурай няпэўна адгадвалася нейкая цыклапічная архітэктура.

Тэкст, які суправаджаў гэтую дзіўную рэч, у адрозненне ад стосу газетных выразак, быў рукапісны. У ім пазнаваўся старэчы почырк прафесара Энджэла, і стыль яго быў далёкі ад літаратурнага. Галоўная частка мела заглавак “КУЛЬТ КТУЛХУ” – ён быў старанна выведзены друкаванымі літарамі, каб пазбегнуць памылак, чытаючы такое нечуванае слова. Рукапіс быў падзелены на дзве часткі, першая з іх мела заглавак “1925 – Сон і аналіз сну Г. Э. Ўілкакса (Томас-ст., 7, Провідэнс, Род-Айлэнд)”, а другая – “Аповед інспектара Джона Р. Лэграса (Бінвіл-ст., 121, Н. Арлеан, Луізіяна) на з’ездзе ААТ 1908 г. – Заўвагі, аповед праф. Ёэба”. На старонках другога рукапісу былі сціслыя нататкі, у некаторых апісанні дзіўных сноў розных людзей, у іншых – вытрымкі з кніг і часопісаў па тэасофіі (у прыватнасці, з “Атлантыды” і “Страчанай Лемуры” Ё. Скота-Эліята), у рэшце – каментарыі, прысвечаныя доўгатрывалым таемным супольнасцям і сакрэтным культам. Сярод спасылак былі такія міфалагічныя і антрапалагічныя крыніцы, як “Залатая галіна” Фрэйзера і “Вядзьмарскі культ у Заходняй Еўропе” міс Мюрэй. Выразкі спасылаліся галоўным чынам на незвычайныя выпадкі шаленства і выбухі калектыўнага вар’яцтва або маній увесну 1925 г.

Першая палова галоўнага рукапісу апавядала незвычайную гісторыю. Падобна да таго, што 1 сакавіка 1925 г. да прафесара Энджэла звярнуўся худы чарнявы малады чалавек з незвычайным гліняным барэльефам, на той час свежым і вельмі сырым. Выгляд хлапец меў вельмі неўратычны ды ўзрушаны. На яго візітоўцы было імя – Генры Энтані Ўілкакс, і мой дзед пазнаў у ім малодшага сына адной добрай сям’і, з якой ён быў крыху знаёмы. Апошнім часам той вывучаў скульптуру ў Род-айлэндскай мастацкай школе і жыў адзін у Флёр-дэ-Лі-Білдынгу па суседстве. Ўілкакс быў таленавітым юнаком, вядомым не толькі сваімі здольнасцямі, але і эксцэнтрычнасцю, і з дзяцінства прыцягваў да сябе ўвагу тым, што любіў пераказваць незвычайныя гісторыі і дзіўныя сны. Ён называў сябе “псіхічна гіперчуллівым”, але сталыя насельнікі гэтага старога гандлёвага гораду звычайна казалі прасцей – “дзівак”. Ён і раней асабліва не кантактаваў з да сябе падобнымі, а з цягам часу зусім выпаў з поля зроку грамады, і ведалі яго толькі нешматлікія заезджыя эстэты. Нават Мастацкі клуб Провідэнса ў прызе захаваць свой кансерватызм палічыў яго абсалютна безнадзейным.

Рукапіс прафесара паведамляе, што, прыйшоўшы, скульптар раптам папрасіў у гаспадара дому археалагічнай кансультацыі, каб распазнаць іерогліфы на барэльефе. Выказваўся ён цьмяна і высакамоўна, – гэта выглядала на позу і выклікала непрыязнасць. Дзед адрэагаваў рэзка, бо дошчачка была відавочна новай і магла мець сувязь з чым заўгодна, толькі не

з археалогіяй. Пярэчанні маладога Ёлкакса ўразілі дзеда настолькі, што ён памяняў сваё рашэнне і нават даслоўна занатаваў тую фразу, бо яна была неверагодна паэтычнай, як, мусіць, і ўсё, што казаў хлопец. Мне і цяпер здаецца, што гэтая рэпліка вельмі добра яго характарызуе. Ён сказаў: “Яна сапраўды новая, бо я зрабіў яе мінулае начы, у той час, калі бачыў у снах дзівосныя гарады. А сны – яны старэйшыя за задумлівы Тыр, за мройнага Сфінкса і за аперазаны садамі Вавілон”.

Менавіта тады ён пачаў свой доўгі аповед, які нечакана абудзіў памяць майго дзеда і выклікаў яго гарачы інтарэс. У папярэдні вечар здарыўся невялікі землятрус. Ён аказаўся наймацнейшым з усіх, што былі ў Новай Англіі за колькі апошніх гадоў, і моцна ўзрушыў Ёлкакса. Праваліўшыся ў небывалы сон, ён убачыў цыклапічныя гарады з гіганцкіх блокаў і небасяжных глыбаў, спрэс пакрытыя кроплямі злёнай ціны, злавесныя ў сваёй затоенай вусцішы. Сцены і калоны пакрывалі іерогліфы, а аднекуль унізе даносіўся голас. Нават не голас напраўду, а хаатычныя імпульсы, якія толькі фантазія магла атаясаміць з гукамі, але ён паспрабаваў перадаць іх амаль нечытальнай мешанінай літар: “Ктулху фхтагн”.

Гэтая мешаніна гукаў аказалася ключом да ўспамінаў, якія ўсхвалявалі і ўстрывожылі прафесара Энджэла. Ён стаў з навуковай дэталевасцю распытваць скульптара і па-вар’яцку заўзята даследаваць барэльеф. А Ёлксакс апавёў, як моцна здзівіўся, калі прачнуўся змерзлы і адзеты толькі ў піжаму і ўбачыў, што зрабіў яго ў сне. Пасля ўжо ён сказаў, што дзед усё наракаў на свае гады за маруднасць, з якой яму ўдалося распазнаць іерогліфы і выяву. Многія дзедавы пытанні госцю здаваліся недарэчнымі, асабліва спробы выявіць у яго сувязь з рознымі дзіўнымі культурамі або сектамі. Ёлкакс не мог зразумець, чаму той абяцае захаваць таямніцу ўзамен на далучэнне да якой-небудзь акультнай або паганскай суполкі. Калі прафесар Энджэл упэўніўся, што скульптар сапраўды нічога не ведае ні пра якія культуры ці таемныя вучэнні, ён засыпаў госця просьбамі і надалей расказваць яму свае сны. І гэта пачало рэгулярна прыносіць вынікі, бо пасля першага сумоўя рукапіс паведамляе пра штодзённыя званкі маладога чалавека. Ён расказваў жудасныя ўрыўкі з сваіх начных мрояў, у якіх яму заўсёды бачыўся нейкі цыклапічны пейзаж у цёмным і вільготным каменні, а слыхам, або толькі розумам, ён успрымаў з-пад зямлі голас, манатонны крык, які набягаў няяснымі хвалямі пачуццяў, што складаліся ў неапісальную бяссэнсіцу. Найчасцей паўтараліся дзве паслядоўнасці, якія можна перадаць літарамі як “Ктулху” і “Р’льех”.

23 сакавіка, гаварылася далей у рукапісе, Ёлкакс не даў пра сябе знаць. На кватэры паведамлілі, што яго адолела незразумелая ліхаманка, і бацькі забралі яго да сябе на Ётэрмэн-стрыт. Уначы ён крыкам абудзіў некалькі іншых мастакоў у доме, і з той пары непрытомнасць чаргавалася ў яго з трызненнем. Мой дзед зараз жа патэлефанаваў яго бацькам і далей уважліва сачыў за ходам хваробы, раз-пораз тэлефануючы ў офіс доктара Тоўбі на Тэер-стрыт, які назіраў за хлопцам. У ліхаманкавым розуме Ёлкакса ўзнікалі

дзіўныя вобразы. Доктар уздрыгваў штораз, калі той пачынаў казаць пра іх. Яны не толькі паўтаралі ўсё, што ён сніў раней, але часта былі пра штось гіганцкае, што ўздымалася “на мілі ўгору”, хадзіла, бязладна блукаючы наўкола.

Ён ні разу не апісаў гэты аб’ект цалкам, але (што пацвердзіў і доктар Тоўбі) асобныя ліхаманкавыя словы пераканалі прафесара, што гэта мусіла быць тая самая безыменная пачвара, якую ён намагаўся перадаць скульптурай, што зрабіў у сне. Ён заўсёды ўзгадваў гэты вобраз перад тым, як упасці ў летаргію, дадаў доктар. Тэмпература яго, на дзіва, была не такая і высокая. Агульны ж стан, наадварот, быў такі, што хутчэй наводзіў на думку пра сапраўдную ліхаманку, а не пра псіхічны разлад.

2 красавіка каля 3 гадзін папоўдні ўсе прыкметы немачы Ёлкакса раптам зніклі. Ён узняўся ў пасцелі, здзіўлены тым, што знаходзіцца дома, і нічога не памятаючы пра тое, што адбывалася ў сне ці рэальнасці пасля ночы 22 сакавіка. Лекар палічыў яго стан добрым, і праз тры дні ён вярнуўся на сваю кватэру, але ўжо нічым не мог дапамагчы прафесару Энджэлу. Разам з папраўкай бяследна знік і дзіўны сон, і мой дзед перастаў весці запісы яго мрояў пасля тыдня марных і недарэчных аповедаў пра самыя банальныя відзежы.

На гэтым першая частка рукапісу сканчалася, але прагледзеўшы некаторыя асобныя нататкі, я атрымаў шмат матэрыялу для роздуму – фактычна столькі, што мой далейшы недавер да мастака можна патлумачыць хіба што глыбока ўкараненым скептыцызмам, на якім грунтавалася тады мая жыццёвая філасофія. Гэтыя нататкі апісвалі сны розных людзей на працягу таго ж перыяду, калі Ёлкакс быў пад уздзеяннем свайго дзіўнага наслання. Падобна, што мой дзед хутка разгарнуў надзіва шырокую інфармацыйную сетку сярод амаль усіх знаёмых, якіх мог распытаць без дадатковых цырымоній, просячы штоночы рабіць справаздачы пра сны, а таксама паведамляць даты любых вартых увагі відзежаў за апошні час. Рэагавалі на яго просьбу, здаецца, па-рознаму, але ён, прынамсі, здолеў сабраць больш адказаў, чым гэта ўдалося б любому іншаму без дапамогі сакратара. Арыгінальнае ліставанне не захавалася, але запісы ўтрымліваюць грунтоўны і вельмі сур’ёзны аналіз. Сярэдняе звязно грамадства і бізнэсу – традыцыйная “соль зямлі” Новай Англіі – не дало амаль ніякіх вынікаў, хоць паасобныя выпадкі трывожных, але невыразных начных уражанняў сям-там трапляюцца, заўсёды паміж 23 сакавіка і 2 красавіка – перыяд трызненняў маладога Ёлкакса. Навукоўцы траплялі пад уплыў крыху больш, хаця апісаныя чатыры выпадкі няпэўных і мімалётных відзежаў з незвычайнымі краявідамі, а адзін раз узгадваецца страх перад нечым анамальным.

Патрэбныя адказы прыходзілі ад мастакоў і паэтаў, і я не сумняюся, што іх бы ахапіла паніка, каб толькі яны маглі супаставіць свае нататкі. Паколькі ў маім распараджэнні не было саміх лістоў, я падазраваў, што аўтар нататак задаваў навадныя пытанні або рэдагаваў карэспандэнцыю ў пошуках пацверджанняў таго, што спадзяваўся знайсці. Вось чаму я па-ранейшаму

думаў, што Ёлкакс, ведаючы аднекуль пра даўнія дадзеныя, якімі быў апантаны мой дзед, падманваў старога навукоўца. Адказы, што прыходзілі ад багемы, складаліся ў трывожную карціну. З 28 лютага па 2 красавіка вялікая частка гэтых людзей сніла вельмі дзіўныя рэчы, і інтэнсіўнасць сноў была невымерна мацнейшай у перыяд трызненняў скульптара. Больш за чвэрць ад усіх, хто нешта паведаміў, расказвалі пра сцэны і напаўгукі, якія нічым не адрозніваліся ад апісаных Ёлкаксам. Некаторыя ж сведчылі пра востры страх перад гіганцкай безыменнай зданню, што бачылася ім да самага канца. У запісах акцэнтуюцца ўвага на адным вельмі сумным выпадку з шырока вядомым архітэктарам, які захапляўся тэасофіяй і акультызмам. У той дзень, калі з маладым Ёлкаксам здарыўся прыпадак, ён увайшоў у стан моцнага шалу і памёр пасля некалькіх месяцаў несупынных крыкаў з просьбамі дапамагчы яму ўратавацца ад нейкай істоты, што вырвалася з пекла. Калі б мой дзед выкарыстоўваў у нататках імёны людзей, а не проста нумары, мне варта было б усё спраўдзіць і асабіста ва ўсім разабрацца. Але ў той сітуацыі мне ўдалося праверыць толькі некалькі выпадкаў. Усе яны, аднак, у поўнай меры пацвердзілі занатаванае. Мне часта было цікава, ці ўсе рэспандэнты прафесара былі гэтак жа збянтэжаныя, як тыя людзі. Як добра, што ім ніхто нічога не патлумачыць.

Выразкі з прэсы, як я ўжо казаў, датычылі выпадкаў панікі, маніі і эксцэнтрычных паводзінаў у розных людзей цягам дадзенага перыяду. Прафесар Энджэл мусіў наняць бюро для збору выразак, бо колькасць урыўкаў аказалася надзвычайнай, а крыніцы былі раскіданыя па ўсім свеце. Сярод іх было начное самагубства ў Лондане, калі нейкі самотнік з жахлівым крыкам выскачыў у сне праз акно. Тут жа быў вялікі ліст рэдактару паўднёваамерыканскай газеты пра нейкага фанатыка, які прадказваў жахлівую будучыню на аснове сваіх відзежаў. Паведамленне з Каліфорніі апісвае паселішча тэасофаў, якія апаналіся ва ўсё белае і чакалі нейкага “слаўнага здзяйснення”, якое ўсё ніяк не прыходзіла. А весткі з Індыі асцярожна інфармавалі пра сур’ёзныя мясцовыя хваляванні, якія цягнуліся да 22-23 сакавіка.

Заход Ірландыі таксама поўніцца дзікімі пагалоскамі і легендамі, а эксцэнтрычны мастак Ардуа-Бано выстаўляе блюзнерскі “Мройны краявід” у парыжскім вясновым салоне 1926 году. Хваляванняў жа ў лякарнях для псіхічна хворых запісана столькі, што толькі цуд мог перашкодзіць медыкам правесці паралелі і зрабіць ашаламляльныя высновы. Проста фантастычная купа выразак – адна да адной. Сёння мне цяжка нават уявіць сабе той непрабівальны рацыяналізм, праз які я адмовіўся браць іх да ўвагі. Але тады я быў перакананы, што малады Ёлкакс загадзя ведаў пра даўнейшыя падзеі, апісаных прафесарам.

II. Гісторыя інспектара Леграса

Ранейшыя падзеі, якія надалі сну скульптара і барэльефу такое значэнне ў вачах майго дзеда, утвараюць другую палову яго доўгага рукапісу. Аказваецца, аднойчы прафесар Энджэл ужо бачыў пякельныя абрысы гэтай безыменнай пачвары, ламаў галаву над невядомымі іерогліфамі і чуў тыя злавесныя гукі, якія на пісьме можна перадаць хіба што як “Ктулху”. І ўсё гэта мела такія натхняльныя ды жахлівыя акалічнасці, што ён не мог перастаць распытваць і дамагацца інфармацыі ад маладога Ёлкакса.

Той выпадак меў месца ў 1908 годзе, на 17 гадоў раней, калі Амерыканскае археалагічнае таварыства праводзіла ў Сэнт-Луісе сваё штогадовае паседжанне. Прафесар Энджэл, у адпаведнасці з сваім аўтарытэтам і талентам, браў актыўны ўдзел ва ўсіх дыскусіях. І госці, якія прыехалі на з’езд, каб прасіць экспертаў даць рады розным пытанням і задачам, звярталіся ў першую чаргу да яго.

Галоўным сярод іх, а праз нейкі час і цэнтрам усеагульнай увагі быў звычайны на выгляд спадар сярэдняга ўзросту, які прыехаў наўпрост з Новага Арлеану, каб атрымаць спецыфічныя дадзеныя, недаступныя дома. Яго звалі Джон Рэйманд Леграс і быў ён інспектарам паліцыі. Прычынай яго візіту быў прадмет, які ён прынёс з сабой, – надзіва агідная і вельмі старая на выгляд каменная статуэтка, паходжанне якой яму не ўдавалася высветліць. Не варта думаць, што інспектар Леграс хоць у нейкай ступені цікавіўся археалогіяй. Якраз наадварот, яго жаданне разабрацца тлумачылася чыста прафесійнымі задачамі. Статуэтка, ідал, фетыш, чым бы яна ні была, трапіла яму ў рукі колькі месяцаў таму. Гэта было сярод балоцістых лясоў на поўдзень ад Новага Арлеану, калі паліцыя ладзіла аблаву на меркаванае зборышча вудуістаў. Абрады на ім былі настолькі незвычайныя і вусцішныя, што паліцыянтны не маглі не зразумець – яны натрапілі на невядомы дагэтуль культ, змрочны і ў шмат разоў страшнейшы за самыя цёмныя афрыканскія вуду-супольнасці. Пра яго паходжанне немагчыма было дазнацца нічога, акрамя тых эксцэнтрычных і неверагодных рэчаў, якія выцягвалі са злоўленых чальцоў. Таму паліцыя намагалася здабыць хоць якія гістарычныя веды, каб разабрацца з гэтай жахлівай фігуркай і праз яе адсачыць крыніцу культу.

Інспектар Леграс не быў гатовы да таго ўражання, якое зрабіў прынесены прадмет. Аднаго выгляду гэтай рэчы было дастаткова, каб страшэнна ўразіць навукоўцаў – яны адразу ж атачылі яго, каб пабачыць фігурку, сам дух якой, дзіўны і неверагодна старажытны, выклікаў думкі пра далёкую і невядомую нам мінуўшчыну. Ніводная скульптурная школа не стварала такіх жудасных вобразаў, а на яго матава-зеленаватай паверхні з невядомага каменю быццам бы адбіліся сотні ці нават тысячы гадоў.

Фігурку пачалі нарэшце паволі перадаваць з рук у рукі, каб кожны мог уважліва аглядзець яе зблізу, – яна мела цяляў сем-восем у вышыню і была

вельмі старанна выкананая. Гэта была пачвара, нечым падобная да чалавека, толькі галава ў яе была як у васьмінога, з мноствам шчупальцаў на пысе, гумовае на выгляд цела пакрывала луска, на задніх і пярэдніх нагах былі велічэзныя ключні, а ззаду раслі доўгія вузкія крылы. Істоту быццам перапаўняла страшная, незвычайная нянавісьць. Глухая і азызлая, яна злавесна прыпала да прастакутнай глыбы, ці п’едэстала, на якім сядзела. Паверхню п’едэстала пакрывалі нечытэльныя знакі. Кончыкі крылаў краналі чорны край глыбы, сядалішча было ў цэнтры, а доўгія выгнутыя ключні сагнутых задніх лапаў трымаліся за пярэдні край і звісалі з п’едэстала на чвэрць яго вышыні. Васьміногава галава была схіленая наперад, так што канцы шчупальцаў пысы краналі тыльны бок вялізных пярэдніх лапаў, якімі істота абхапіла свае прыўзнятыя калені. Агулам яна выглядала надзіва рэалістычна, і тым страшней было тое, што немагчыма было зразумець, хто гэта. Жахлівы, невызначальна вялікі ўзрост скульптуры не выклікаў сумневаў, але ў ёй не было нічога падобнага да мастацкіх прыёмаў вядомых нам старажытных цывілізацый – зрэшты, як і любога іншага перыяду. Матэрыял скульптуры сам па сабе быў загадкай. Гладкі зеленавата-чорны камень з залатымі або вясёлкавымі крапінкамі і жылкамі не быў падобны ні да чаго вядомага геалогіі ці мінералогіі. Знакі ўздоўж асновы былі не меншай таямніцай. Ніхто з прысутных спецыялістаў не мог даць ім нават самай агульнай лінгвістычнай характарыстыкі, хоць удзельнікі і валодалі паловай экспертных ведаў усяго чалавецтва ў гэтай галіне. Знакі, сам аб’ект і яго матэрыял належалі да чагось далёкага і абсалютна чужога ўсяму чалавецтву, якім мы яго ведаем, яны наводзілі на трывожныя думкі пра д’ябальскія дагістарычныя кругі жыцця, з якімі наш свет і нашае ўяўленне пра яго не маюць нічога агульнага.

Калі ўсе прысутныя ўрэшце пахіталі галовамі і прызналі сваё бяссілле перад праблемай інспектара, на з’ездзе ўсё ж знайшоўся адзін чалавек, які быццам бы сутыкаўся ў сваёй практыцы з гэтым пачварным вобразам і надпісамі на ім, і ён зараз жа, хоць і трохі нерашуча, раскажаў пра тое нямногае, што ведаў. Гэта быў нябожчык Ўільям Чэнінг Ўэб, прафесар антрапалогіі Прынстанскага універсітэта, даследнік, нічым асаблівым не вядомы. За сорок восем гадоў да таго прафесар Ўэб браў удзел у экспедыцыі ў Грэнландыю і Ісландыю дзеля пошуку нейкіх рунічных надпісаў, знайсці якія яму так і не ўдалося. Калі ён быў у высакагор’і на заходнім узбярэжжы Грэнландыі, яму давялося сустрэць незвычайнае племя, або секту, якая складалася з адсталых эскімосаў, і іх рэлігія, дзіўная форма пакланення д’яблу, моцна ўразіла яго сваёй сведамай жорсткасцю і агіднасцю. Гэта была вера, пра якую іншыя эскімосы ведалі мала і ўгадаць пра якую не маглі без дрыготкі. Яны казалі, што яна дайшла да нашых дзён з пракаветных часоў, даўнейшых за само стварэнне свету. Акрамя безназоўных рытуалаў і чалавечых ахвяраў, у іх існавалі дзіўныя спадчыныя рытуалы, звернутыя да галоўнага і найстарэйшага д’ябла, або “тарнасука”, – гэта слова прафесар як толькі мог дакладна запісаў са словаў старога “анкгекока”, або шамана,

намагаючыся як найбліжэй да арыгіналу перадаць гукі лацінскімі літарамі. Але ў гэты момант найбольшую цікавасць уяўляў фетыш, які гэты культ шанавалі, і вакол якога яны танцавалі на золку, калі над ледзянымі скаламі высока ўздымалася зара. Прафесар сцвярджаў, што гэта быў вельмі грубы каменны барэльеф з страшным вобразам і нейкімі таемнымі надпісамі на паверхні. І вось цяпер яму здавалася, што тое жывёлападобным стварэнне, якое разглядаў сход, мела з ім агульныя рысы.

Інфармацыя, якую ўдзельнікі з'езду ўспрынялі з хваляваннем і здзіўленнем, у значна большай меры захапіла інспектара Лэграса. Ён зараз жа пачаў засыпаць інфарматара пытаннямі. Інспектар горача прасіў прафесара як мага лепш успомніць тыя гукі, якія ён запісаў ад эскімосаў-сектантаў, бо і сам ён таксама натаваў і перапісваў малітвы ад удзельнікаў культуры, якіх яго падначаленыя арыштавалі на балотах. Пасля яны доўга супастаўлялі дэталі, і сход на момант ахапіла поўная жаху цішыня – і дэтэктыў, і навуковец пагадзіліся, што два д'ябальскія рытуалы ў розных канцах свету ўтрымліваюць адну практычна ідэнтычную фразу. Радок, які сваім падобным ідалам пялі і эскімоскія шаманы, і жрацы ў луізіянскіх балотах, яны падзялілі на словы паводле паўзаў, якія зазвычай рабіліся пры спяванні. Атрымалася нешта вельмі падобнае да наступнага:

Пг'нкглуі мкглў'нафг Ктулху Р'льех ўкгаг'нагл фгтакгн

Лэграс меў адну перавагу перад прафесарам Ёэбам: некаторыя вязні-мяшанцы пераказалі яму, што паводле старых жрацоў тыя словы значылі. Гэта было нешта накшталт:

“У сваім доме ў Р'льех мёртвы Ктулху спіць у чаканні”.

І тады, у адказ на агульныя настойлівыя патрабаванні, інспектар Лэграс ва ўсіх падрабязнасцях раскажаў гісторыю пра паганцаў з балотаў, якой, здаецца, вельмі вялікае значэнне надаў мой дзед. У ёй чуліся неўтаймаваныя мроі тэасофаў і стваральнікаў міфаў, а апошнія мяшанцы ды ізгоі дэманстравалі такі ўзровень уяўленняў пра сусвет, якога ад іх будзеш чакаць у апошнюю чаргу.

1 лістапада 1907 г. у новаарлеанскую паліцыю паступіла ўсхваляваная скарга ад жыхароў паселішчаў сярод балотаў і лагун на поўдні. Тамтэйшых сквотэраў, у масе сваёй цёмных, але дабрадушных нашчадкаў колішніх піратаў, на чале тэрарызавала нешта невядомае. Відавочна, гэта быў культ вуду, але гэты быў жахлівейшы за ўсе, якія яны зналі раней. Жанчыны і дзеці ўжо неаднойчы знікалі з таго часу, як у далёкіх чорных гушчарах населенага зданямі лесу, куды ніхто з пасяленцаў не адважваўся зайсці, пачаў гучаць няспынны грукат жудаснага тамтама. Адтуль да іх даляталі шалёныя крыкі ды пакутлівыя стогны, там гучалі спевы, ад якіх душа стыла, і скокалі д'ябальскія агні. Людзі ўжо не маглі гэтага трываць, дадаў перапалоханы пасланец.

Вось жа, дваццаць паліцыянтаў пагрузіліся ў дзве фурманкі і адно аўто і проці ночы выправілася ў дарогу разам з перапалоханым сквотэрам, які быў ім за гіда. Калі добрая дарога скончылася, ім давялося высадзіцца і не адну яшчэ мілю прахлюпаць у цішыні жахлівым кіпарысавым лесам, у які ніколі не зазірала сонца. Пад нагамі былі страшныя карані. Зверху звісалі пагрозлівыя петлі гішпанскага моху. Перакручаныя галіны дрэваў і багністыя купіны прыгняталі вандроўнікаў, а кожная куча вільготнага камення ці пагнілыя парэшткі сценаў, у якіх мог нехта хавацца, яшчэ больш павялічвалі страх. Нарэшце на даляглядзе паказалася гаротная купка хацін – паселішча сквотэраў. Істэрыка павыганяла яго насельнікаў на двор, дзе яны і скупіліся ў дрыготкім святле ліхтароў. Прыглушаны рытм тамтамаў быў злёгка чуваць далёка-далёка наперадзе, а пры змене ветру да яго раз-пораз дадаваліся страшэнныя енкі. Праз цьмяны падлесак па-за бясконцымі шэрагамі дрэваў быццам бы цадзілася чырванаватае ззянне. Перапалоханыя сквотэры баяліся нават заставацца на самоце і катэгарычна адмовіліся зрабіць лішні крок у бок д’ябальскага шабашу, таму інспектар Лэграс і дзевятнаццаць ягоных падначаленых без суправаджэння ўвайшлі ў чорныя вусцішныя галерэі, дзе ніхто з іх ніколі не бываў.

Месца, дзе апынуліся паліцыянты і куды ніколі раней не ступала нага белага чалавека, здавён мела благу ю славу. Існавалі легенды пра возера, схаванае ад вачэй смяротных, і пра вялізную белую пачвару, бясформенную і слізкую, з бліскучымі вачыма, якая жыла ў ім. Сквотэры ўпотаі пераказвалі, што з падземных пячор апоўначы вылятаюць чэрці з крыламі, як у кажаноў, каб пакланіцца ёй. Яны казалі, што тут так было яшчэ да з’яўлення д’Ірбервіля, да Ла Саля, да індзейцаў, і нават раней, чым звяры і птушкі пасяліліся ў лясах. Гэта сапраўдны кашмар, і кожны, хто яго ўбачыць, памрэ. Але тая істота з’яўлялася людзям у снах, і ўжо гэтага было дастаткова, каб яны трымаліся ад яе далей. Цяперашні шабаш вуду быў на самым ускрайку той жахлівай мясцовасці, але і тут было даволі вусцішна. Таму само месца, дзе адбываўся шабаш, палохала сквотэраў бадай нават больш за жахлівыя гукі і страшныя здарэнні.

Толькі паэт ці вар’ят мог бы даць рады гукам, якія чулі людзі Лэграса, калі прадзіраліся скрозь чорную дрыгву, ідучы на чырвонае ззянне і прыглушаныя гукі тамтамаў. Бо ёсць гукі, уласцівыя чалавеку, а ёсць – уласцівыя звярам. І па-сапраўднаму страшна становіцца, калі голас не адпавядае свайму ўладальніку. Звярыны шал і дзікая неўтамаванасць, якія чуліся ў рогаце і пранізлівых экстатычных крыках, сягалі тут дэманічных маштабаў. Яны праразалі і скаланалі начны лес, як смяротная бура, народжаная ў пякельнай бездані. Часам менш выразныя завыванні адступалі, і з таго, што гучала як добра спрактыкаваны хрыплы хор, напевам узнімалася ўсё тая ж жахлівая фраза-заклінанне:

– *Пг’нкглуі мкглў’нафг Ктулху Р’льех ўкгаг’нагл фгтакгн.*

Тым часам паліцыянты дабраліся да месца, дзе лес быў радзейшы, і перад імі раптам адкрылася само відовішча. Чацвёрэра захісталіся, адзін

страціў прытомнасць, а двое шалёна закрычалі, але крык, на шчасце, заглушыла шалёная какафонія оргіі. Леграс абмыў балотнай вадой твар непрытомнага, і ўсе яны спыніліся, дрыжучы, амаль загіпнатызаваныя жахам.

Сярод балоцістай нізіны была пакрытая травой выспа, без дрэваў, з даволі сухой зямлёй і плошчай з акр. На ёй скокала і круцілася проста неапісальная чалавечая зграя, перадаць якую на палатне змог бы хіба што пэндзаль Сайма ці Энгаролы. Гэта была кодла голых мяшанцаў, якія гаркалі, раўлі ды курчыліся вакол жахлівага вогненнага кола. У яго цэнтры выпадковыя разрывы вогненнай заслоны выкрывалі вялізную гранітную глыбу футаў восем у вышыню. На вяршыні глыбы спачывала недарэчна маленькая высечаная з мармуру вусцішная статуэтка. На дзесяці шыбеніцах, раўнамерна расстаўленых шырокім колам вакол аперазанай полымем глыбы ў цэнтры, дагары нагамі віселі вычварна знявечаныя целы бездапаможных зніклых сквотэраў. Унутры ж гэтага круга ў карагодзе скокалі і раўлі паганцы. Натоп рухаўся злева направа ў няспынай вакханаліі між колам целаў і колам агню.

Можа, гэта быў толькі плён ўяўлення, а можа, рэха, але аднаму з прысутных, уражліваму іспанцу, здалося, што аднекуль, з далёкіх і цёмных гушчароў, поўных спрадвечных легендаў і жахаў, даносіцца антыфанальны адказ на заклінанні. Пазней мы сустрэліся, і я распытаў гэтага чалавека, яго звалі Джозэф Д. Гальвес. Ён сапраўды меў дужа багатую фантазію. Ён нават здолеў адчуць слабое біццё вялізных крылаў і заўважыў бліскучыя вочы і агромністую белую тушу за дрэвамі ўдалечыні, хоць мне і здаецца, што ён проста пераслухаў мясцовых прымхаў.

Насамрэч тая жахлівая паўза была параўнальна нядоўгай. Пачуццё абавязку перамагло, і хоць у шабашы ўдзельнічала каля сотні мяшанцаў, паліцыянты паспадзяваліся на сваю зброю і рашуча кінуліся ў агідны натоўп. На наступныя пяць хвілін навокал запанавалі неапісальныя шум і бязладдзе. Людзі біліся адчайна, усчалася страляніна, хтосьці пачаў ўцякаць. Але ў выніку Леграс налічыў каля сарака сямі панурых арыштантаў, якіх ён прымусіў спешна адзецца і выстраіцца між двух шэрагаў паліцыянтаў. Пяцёра паганцаў загінулі, а двух цяжка параненых таварышы панеслі на імправізаваных насілках. Скульптуру Леграс, вядома, зняў з глыбы і забраў з сабой.

У выніку праверкі ў штабе пасля вельмі напружанай і стомнай дарогі арыштантаў выявіліся неадудкаванымі мяшанцамі з разнастайнымі розумавымі адхіленнямі. Большасць з іх працавала маракамі, а жменька вест-індскіх неграў і мулатаў ды партугальскіх брава з астравоў Зялёнага Мысу сярод іх надавала эклектычнаму культу адценне вудуізму. Але яшчэ раней, чым былі зададзеныя ўсе пытанні, стала ясна, што тут ублытана нешта значна глыбейшае і старэйшае за негрыцянскі фетышызм. Якімі б цемрашаламі і дэгенератамі яны ні былі, гэтыя стварэнні з дзіўнай паслядоўнасцю трымаліся цэнтральнай ідэі сваёй агіднай веры.

Яны расказалі, што пакланяюцца Вялікім Старцам, якія жылі тут за шмат стагоддзяў да з’яўлення першых людзей, спусціўшыся ў юны яшчэ свет з нябёсаў. Цяпер Вялікія Старцы сышлі пад зямлю і на дно мора. Але іх нежывыя целы перадалі свае таямніцы ў снах першым людзям. Тыя і заснавалі культ, які бесперапынна трывае да нашых дзён. Гэты культ яны і спавядалі. Вязні расказалі, што ён існаваў заўжды і заўжды будзе існаваць, схаваны ў далёкіх, дзікіх і цёмных мясцінах па ўсім свеце, пакуль вялікі жрэц Ктулху не ўзнімецца з свайго цёмнага жылля ў вялікім горадзе Р’льех пад вадой і не падпарадкуе зямлю сваёй волі зноў. Ён пакліча, калі зоры будуць гатовыя, а таемны культ будзе вечна чакаць магчымасці вызваліць яго.

Больш нічога казаць было нельга. Заставалася таямніца, якую немагчыма было здабыць нават катаваннямі. Чалавек быў не адзінай разумнай істотай на зямлі, бо з цемры да тых нямногіх, што трымаліся веры, прыходзілі здані. Але гэтыя былі не Вялікія Старцы. Старцаў ніхто ніколі не бачыў. Высечаны ідал быў вялікім Ктулху, але сказаць, ці такімі ж самымі былі астатнія, не мог ніхто. Ніхто ўжо не мог прачытаць старажытных надпісы, усё перадавалася з вуха на вуха. Спеўнае заклінанне не было таямніцай – яго прамаўлялі шэптам і ніколі ўголас. Гэты радок значыў наступнае: “У доме сваім у Р’льех мёртвы Ктулху спіць у чаканні”.

Толькі двое вязняў былі дастаткова здаровыя на галаву, каб іх можна было павесіць, а рэшту адправілі ў разнастайныя ўстановы. Свой удзел у рытуальных забойствах усе адмаўлялі і даводзілі, што гэтыя рабілі Чарнакрылыя, якія з’яўляліся да іх з спрадвечнага месца сустрэчы, што ў лесе з прывідамі. Але ніякага лагічнага апісання тых таямнічых памагатых атрымаць ніяк не выходзіла. Усю карысную інфармацыю паліцыя атрымала галоўным чынам ад метыса, якога звалі Кастра. Ён запэўніваў, што плаваў да дзівосных портаў і гаварыў з несмяротнымі старэйшынамі культу ў кітайскіх гарах.

Стары Кастра памятаў урыўкі жахлівай легенды, што пераўзыходзіла здагадкі тэасофаў, а чалавецтва і ўвесь свет паказвала з’явамі зусім новымі і часовымі. Вечнасць за вечнасцю іншыя Стварэнні панавалі на зямлі і ў Іх былі велічныя гарады. Іх парэшткі – ён сказаў, што пра гэтыя яму апавялі неўміручыя кітайцы, – у выглядзе вялізных валуноў дагэтуль можна было знайсці на астравах у Ціхім акіяне. Яны ўсе памерлі за шмат-шмат стагоддзяў да таго як з’явіўся чалавек, але ёсць сілы, якія могуць Іх ажывіць, калі зоркі зноў зоймуць свае месцы ў вечнай кругаверці. Самі Яны сапраўды прыйшлі з зор і прынеслі адтуль Свае статуі.

Гэтыя Вялікія Старцы, працягваў Кастра, не з плоці і крыві. Яны маюць целы – бо ці ж не даказвае таго гэтая зорная скульптура? – але Іх целы нематэрыяльныя. Калі зоры знаходзяцца на патрэбных месцах, Яны могуць імкліва пераносіцца скрозь нябёсы з аднаго свету ў іншы. А калі зоры разыходзяцца, то Яны не могуць і жыць. Але хоць Яны ўжо не жывыя, Ім ніколі па-сапраўднаму не памерці. Яны ўсе ляжаць у мураваных дамах у Сваім вялікім горадзе Р’льех пад аховай чараў магутнага Ктулху да часу

слаўнага ўваскрасення, калі зоры і зямля будуць для Іх гатовыя. Але тады нейкая вонкавая сіла мусіць дапамагчы вызваліць Іх целы. Чары, якія захоўваюць Іх у небяспецы, не дазваляюць Ім і рухацца, Яны могуць толькі ляжаць, чуйнаваць і думаць, пакуль міма праносяцца незлічоныя мільёны гадоў. Ім вядома ўсё, што адбываецца ў сусвеце, бо размаўляюць Яны тэлепатычна. Нават цяпер Яны перамаўляюцца ў Сваіх магілах. Калі пасля бясконцага перыяду хаосу з'явіліся першыя людзі, Вялікія Старцы гаварылі з найбольш чулівымі з іх, уваходзячы ў іх сны. Бо іначай Іх мова можа не дасягаць цялеснага розуму сысуноў.

Затым, шаптаў Кастра, тыя першыя людзі пачалі пакланяцца высокім ідалам, якіх ім паказалі Вялікія Старцы. Ідалам, якіх у змрочныя часы яны прынеслі з цёмных зор. Той культ не памрэ, пакуль зоры зноў не зоймуць свае месцы і таемныя жрацы не вынесуць вялікага Ктулху з Яго магілы, каб Ён ажывіў Сваіх падданных і аднавіў Сваю ўладу на зямлі. Пазнаць той час будзе лёгка, бо людзі тады стануць як Вялікія Старцы. Вольныя і дзікія, яны будуць па-над дабром і ліхам, адкінуць закон і мараль, будуць крычаць, забіваць, і весяліцца ў сваё задавальненне. Тады вызваленыя Старцы навучаць іх па-новаму крычаць, забіваць, весяліцца і атрымліваць асалоду, і ўся зямля будзе палаць у шчаслівым і свабодным вынішчэнні. А да таго часу культ, выконваючы неабходныя абрады, мусіць аберагаць памяць пра даўніну ды перадаваць прадказанне пра іх вяртанне.

У даўнейшыя часы абраныя гаварылі ў снах з пахаванымі Старцамі, але пасля нешта здарылася. Вялікі каменны горад Р'льех патануў у хвалях з усімі сваімі глыбамі і грабніцамі. І глыбокія воды, поўныя першабытных таямніц, праз якія не прабіцца нават думцы, абрэзалі прывідны абмен думкамі. Памяць жа не памерла, і найвышэйшыя жрацы кажуць, што горад зноў уздымецца, калі зоры зоймуць свае месцы. Тады з зямлі выйдучь цёмныя зямныя духі, цвілыя, прывідныя і перапоўненыя змрочнымі чуткамі, назапашанымі ў пачорах пад забытым марскім дном. Але пра іх стары Кастра шмат казаць не насмеліўся. Ён паспешліва змоўк, і ні ўгаворамі, ні хітрыкамі немагчыма было больш даведацца пра гэта. Цікава, што ён адмовіўся казаць і пра памеры Старцаў. Што да культу, то ён сказаў, то, на яго думку, цэнтар яго распаўсюду быў пасярод непраходнай пустэльні ў Аравіі, дзе драмае схаваны і некрануты Ірам, Горад стаўпоў. Культ не мае нічога агульнага з еўрапейскім вядзьмарскім культам і амаль невядомы па-за колам яго чальцоў. Ніводная кніга ніколі пра яго не ўзгадвала, хоць неўміручыя кітайцы і кажуць, што “Некранамікон” звар'яцелага араба Абдула Альгазрэда неадназначны і кожны наступны можа чытаць яго па-свойму, асабліва двухрадкоўе, якое выклікала столькі спрэчак:

Не памёр яшчэ той, хто адвеку ў сне,
Прамінуць вякі – сама смерць спачне.

Леграс, моцна ўражаны і не ў малой ступені збянтэжаны, марна шукаў гістарычныя крыніцы культу. Несумненна, Кастра сказаў праўду – гэта была абсалютная таямніца. Кіраўніцтва Тулейнскага універсітэта не здолела праліць святло ні на культ, ні на скульптуру, і цяпер, калі дэтэктыў дабраўся да найбольшых аўтарытэтаў у краіне, то даведаўся толькі пра грэнландскую гісторыю прафесара Ёэба.

Ліхаманкавы інтарэс, які абудзіў аповед Леграса, падмацаваны папярэдняя цікаўнасцю да статуэткі, адгукаецца ў пазнейшым ліставанні з удзельнікамі з’езду. Хаця ў афіцыйных публікацыях таварыства ён узгадваецца скупа. Перасцярога ёсць найпершым клопам тых, хто звывся час ад часу натыкацца на шарлатанства ды круцельства. Леграс на нейкі час перадаў скульптуру прафесару Ёэбу, але пасля чыёй смерці яму яе вярнулі, і яна застаецца ў яго распараджэнні, дзе я яе нядаўна і бачыў. Яна насамрэч жахлівая і несумненна падобная да скульптуры, якую зрабіў у сне малады Ёілкакс.

У тым, што аповед скульптара ўсхваляваў майго дзеда, не было сумневу. Што заставалася думаць чалавеку, які ведае тое, што пра культ высветліў Леграс, а пасля чуе, што ўражлівы хлопец прысніў не толькі вобраз і іерогліфы дакладна як на скульптуры з балотаў і на д’ябальскай дошчачцы з Грэнландыі, але і пачуў у сне тыя самыя тры апошнія словы заклінання, якія выкрыквалі і эскімосы з д’ябальскага культу, і луізіянскія мяшанцы? Тое, што прафесар Энджэл неадкладна пачаў грунтоўныя даследаванні, было абсалютна натуральна. Праўда, я асабіста падазраваў, што малады Ёілкакс неяк ускосна даведаўся пра культ і выдумаў шэраг сноў, каб павялічыць і развіць гэтую таямніцу за кошт майго дзеда. Аповеды пра сны ды выразкі, сабраныя прафесарам, былі, вядома, моцным довадам. Але мой рацыяналізм ды абсурднасць усёй гэтай гісторыі прымусілі мяне прыйсці да таго, што мне падавалася самай разумнай высновай. Дык вось, пасля паўторнага дасканаллага вивучэння рукапісу ды суаднясення тэасофскіх і антрапалагічных нататак з аповедам Леграса пра культ я выправіўся ў Провідэнс, каб пабачыцца з скульптарам і папракнуць яго ў такім нахабным падмане старога навукоўца.

Ёілкакс па-ранейшаму жыў на самоце ў Флёр-дэ-Лі-Білдынгу на Томас-стрыт. Гэта была непрыемная віктарыянская падробка пад брэтонскую архітэктурную семнаццатага стагоддзя, якая выставіла свой тынкаваны фасад сярод прыгожых каланіяльных пабудоваў на старым узгорку. І ў самым цені найлепшага шпіля эпохі каралёў Георгаў у Амерыцы я знайшоў яго ў пакоях заглыбленым у працу. Ubачыўшы раскіданыя наўкола работы, я адразу прызнаў, што яго геній сапраўды глыбокі і незвычайны. Упэўнены, калі-небудзь ён стане вядомы як адзін з вялікіх дэкадэнтаў. Яго талент выкрышталізаваўся ў гліне, і аднойчы ён выразіць у мармуры тыя кашмары і фантазіі, якія Артур Мэкен стварае ў прозе, а Кларк Эштан Сміт выяўляе ў паэзіі і жывапісе.

Змрочны, кволы і ў нечым нехайны, ён млява павярнуўся на мой стук і, не ўстаючы, спытаў, чаго мне трэба. Тады я расказаў яму, хто я, і ён зацікавіўся, бо мой дзед заахвоціў яго шукаць сэнс у яго дзіўных снах, хоць так і не растлумачыў, чаму іх трэба вывучаць. Нічога новага я яму не расказаў, але далікатна пастараўся яго разгаварыць. Даволі хутка я пераканаўся, што ён абсалютна шчыры, бо пра сны ён расказваў у такой манеры, што тут немагчыма было памыліцца. Яны самі і іх след у падсвядомасці значна паўплывалі на яго мастацтва. Ён паказаў мне адну страшную статую, контуры якой прымусілі мяне амаль скалануцца – такое моцнае і цёмнае ўражанне яна пакідала. Ён не змог успомніць, ці бачыў яе прататып дзе-небудзь, апрача барэльефу, які ён сам зрабіў у сне, але рукі быццам ляпілі самі. Несумненна, гэта была тая гіганцкая фігура, пра якую ён крычаў у трызненні. Ён хутка засведчыў, што сапраўды нічога не ведаў пра таемны культ, апрача таго, што высветлілася з несупынных распытаў дзеда. А я ўсё намагаўся зразумець, адкуль у яго з’яўляліся гэтыя дзіўныя ўражанні.

Пра сны ён выказваўся ў дзіўнавата-паэтычнай манеры, прымушаючы мяне з жахлівай яснасцю ўбачыць сыры цыклапічны горад са слізкага зялёнага каменю, уся геаметрыя якога, дадаў ён, была няправільнай – і пачуць у напружаным чаканні несупынны, напаятэлепатычны кліч з-пад зямлі: “Ктулху фхтагн, Ктулху фхтагн”.

Гэтыя словы былі часткай страшнага рытуалу, які апавядаў пра сончуйнаванне мёртвага Ктулху ў каменным склепе ў горадзе Р’льех, і мяне гэта глыбока кранула, нягледзячы на ўсе мае рацыянальныя перакананні. Ўілкакс, я быў пэўны, недзе выпадкова пачуў пра культ, але ў хуткім часе успамін пра яго згубіўся ў плыні іншага такога ж таямнічага чытва ды фантазій. Але ўражанне было такім моцным, што пазней падсвядома выявілася ў снах, у барэльефе ды ў жахлівай скульптуры, якую я цяпер бачыў. І ён, такім чынам, зусім не вінаваты ў тым, што ашукаў майго дзеда. Хлопец належаў да таго тыпу людзей, у якіх лёгкая манернасць спалучаецца з недахопам выхавання. Гэта мне ніколі не падабалася, але я быў схільны прызнаць і яго геній, і яго шчырасць. Мы прыязна рассталіся, і я пазычыў яму дасягнуць таго поспеху, якога заслугоўвае яго талент.

Пытанне культу па-ранейшаму захапляла мяне, і часам мне бачылася асабістая слава за даследаванні яго паходжання і сувязяў. Я наведаў Новы Арлеан, пагаварыў з Леграсам і іншымі пра той даўні рэйд, убачыў вусцішную скульптуру і нават распытаў тых з вязняў-мяшанцаў, якія яшчэ былі жывыя. Стары Кастра, на жаль, ужо колькі гадоў як памёр. Тое, што я так ясна пачуў цяпер з першых рук, хоць гэта і было проста дэталнае пацверджанне апісанага дзедам, усхвалявала мяне з новай сілай, бо я пераканаўся, што напаяў на след вельмі рэальнай, вельмі таямнічай і вельмі старажытнай рэлігіі, адкрыццё якой зробіць мяне славытым антрапологам. Маё стаўленне па-ранейшаму было выключна матэрыялістычным, і хацеў бы я, каб яно заставалася такім і цяпер. Я з амаль невытлумачальнай упартасцю

адкідваў дакладную адпаведнасць запісаў пра сны і дзіўных выразак, сабраных прафесарам Энджэлам.

Адзінае, што я пачаў падазраваць і што цяпер, баюся, ведаю пэўна, – гэта тое, што смерць майго дзеда была зусім не натуральнай. Ён упаў на вузкай вуліцы, якая ідзе ўгору ад старога партовага раёну, поўнага нікому не знаёмых мяшанцаў, бо яго незнарок збіў з ног чарнамазы матрос. Я не забыўся, што ўдзельнікі культу ў Луізіяне былі матросамі з мяшанай кроўю, і не здзіўўся б, каб даведаўся пра іх таемныя парадкі, абрады і вераванні. Леграса і яго падначаленых, што праўда, пакінулі ў спакоі, але ў Нарвегіі загінуў адзін марак, які быў сведкам. Ці не маглі пра далейшыя дзедавы даследаванні, якія ён распачаў, калі пагаварыў з скульптарам, даведацца злыя людзі? Я думаю, прафесар Энджэл загінуў або таму, што ведаў зашмат, або таму, што мог зашмат даведацца. Ці паўтары яго лёс і я, пакажа час, бо ведаю я ўжо нямала.

III. Марское вар’яцтва

Калі нябёсы раптам захочуць зрабіць мне дабро, хай бы гэта было поўнае знішчэнне наступстваў таго выпадка, што спыніў мой пагляд на аркушы паперы, які ляжаў не на сваім месцы. Я б ні за што не натыкнуўся на яго ў звычайных абставінах, але ён належаў да старога нумару аднаго аўстралійскага часопіса – “Сіднэйскага бюлетэню” за 18 красавіка 1925 г. Да яго не дабралася нават бюро па зборы выразак, якое тады прагна збірала матэрыял для дзедавага даследавання.

Я перад тым рабіў шмат запытаў адносна таго, што прафесар Энджэл называў “культам Ктулху”, і цяпер быў у аднаго дасведчанага сябра ў Петэрсане, Нью-Джэрсі, захавальніка мясцовага музея і вядомага мінеролага. Адночы, аглядаючы рэзервовыя экзэмпляры, нехайна складзеныя на паліцах сховішча ў заднім пакоі музея, я заўважыў дзіўную выяву на адной са старых папераў, на якіх ляжалі камяні. Гэта быў “Сіднэйскі бюлетэнь”, пра які я казаў, – мой сябра меў шырокія сувязі па ўсім магчымым замежжы. І гэта была выразка з паўтонавым здымкам страшнай каменнай скульптуры, амаль ідэнтычнай той, што Леграс знайшоў на балоце.

Старанна вызваліўшы аркуш з-пад каштоўнага грузу, я дэталёва прагледзеў артыкул і разгубіўся, бо ён быў вельмі невялікі. Паведамляў ён, аднак, надзвычай важную для маіх пошукаў інфармацыю, і я асцярожна вырваў яго, каб неадкладна прыступіць да працы. Там гаварылася наступнае:

У МОРЫ ЗНОЙДЗЕНАЕ ТАЯМНІЧАЕ ЗАТАНУЛАЕ СУДНА
“Віджылэнт” прывёў на буксіры бездапаможную
новазеландскую вайсковую яхту. На борце знашлі аднаго
жывога і аднаго нябожчыка. Гісторыя распачнай бітвы ў
моры. Многія загінулі. Выратаваны марак адмаўляецца

паведаміць дэталі незвычайнага здарэння. У яго знойдзены дзіўны ідал. Сачыце за расследаваннем.

“Віджылэнт”, грузавое судна кампаніі “Морысан і Ко”, загрузанае ў Вальпараіса, прыбыло сёння з рانیцы ў верф у гавані Дарлінг з разбітай і выведзенай са строю, але цяжка ўзброенай паравой яхтай “Алерт” з Данідыну, Новая Зеландыя, якую заўважылі 12 красавіка на 34°21' паўднёвай шыраты і 152°17' заходняй даўгаты з адным жывым чалавекам і адным нябожчыкам на борце.

“Віджылэнт” пакінуў Вальпараіса 25 сакавіка, а 2 красавіка ён істотна збіўся з курсу на поўдзень праз надзвычай моцныя штормы і жудасныя хвалі. 12 красавіка пакінуты карабель заўважылі, і хоць ён выглядаў бязлюдным, на борце апынуўся жывы чалавек у паўпрытомным стане ды яшчэ адзін, які памёр відавочна больш за тыдзень таму. Жывы прыціскаў да сябе жахлівага каменнага ідала невядомага паходжання, з фут вышыняй. Ніхто з экспертаў Сіднэйскага універсітэта, Каралеўскага таварыства і музея на Каледж-стрыт не здолеў высветліць яго паходжанне. Чалавек паведаміў, што знайшоў яго ў каюце ў непрыкметнай і невяліччай разьбітай рацы.

Апрытомнеўшы, гэты чалавек раскажаў скрайне дзіўную гісторыю пра піратаў і забойцаў. Яго завуць Густаў Ёхансан, ён нарвежац, мае адукацыю, быў другім памочнікам капітана двухмачтавай оклэндскай шхуны “Эма”, якая 20 лютага выйшла ў Калао з экіпажам у адзінаццаць чалавек. Ён сказаў, што 1 сакавіка “Эму” затрымаў і значна адкінуў ад курсу на поўдзень вялікі шторм, а 22 сакавіка на 49°51' паўднёвай шыраты і 49°51' заходняй даўгаты яна натрапіла на “Алерт” з дзіўнай, недружалюбнай камандай, якая складалася з канакаў і мяшанцаў. Капітану Колінзу безапеляцыйна загадалі разварочвацца, ад чаго ён адмовіўся. Тады падазроная каманда без папярэджання ўсчала зверскі агонь па шхуне з надзвычай цяжкай меднай гарматы, якая ўваходзіла ва ўзбраенне яхты. Каманда “Эмы” дала адпор, паведамляе ўратаваны, і хоць шхуна пачала тануць, бо снарад патрапіў ніжэй за ватэрлінію, яны здолелі развярнуцца бортам да карабля ворага і ўзяць яго на абардаж, схапіўшыся з дзікай камандай на борце яхты. Усіх давялося забіць, нягледзячы на тое, што лікам яны пераважалі, бо біліся тыя жахліва і адчайна, хоць і даволі нязграбна.

Трое чальцоў каманды “Эмы” загінулі, сярод іх капітан Колінз і першы памочнік капітана Грын, а іншыя восем пад пачалам другога памочніка Ёхансана пайшлі на захопленай яхце ў ранейшым кірунку, каб пабачыць, ці ёсць сэнс вяртацца, не выканаўшы задання. Як выяўляецца, назаўтра яны наблізіліся

да маленькага вострава і высадзіліся на яго, хоць у гэтай частцы акіяну і невядома ніводнага вострава. Нейкім чынам шэсць чалавек загінулі на сушы, хоць Ёхансан падазрона мала ўспамінае пра гэтую частку гісторыі і расказвае толькі, што яны зваліліся ў скалісты пралом. Пасля ён і адзін з яго кампаньёнаў, здаецца, вярнуліся на яхту і паспрабавалі адплыць на ёй, але 2 красавіка трапілі ў шторм. Што адбывалася з таго часу да моманту выратавання, ён памятае дрэнна і нават не можа ўспомніць, калі памёр яго кампаньён, Ўільям Брайдэн. Прычыну смерці Брайдэна вызначыць не ўдаецца, ён мог памерці ад нерваў бо вонкавага ўздзеяння не заўважылі. Тэлеграфнае паведамленне з Данідыну сведчыць, што “Алерт” быў добра вядомы як астраўны гандлёвы карабель і меў у партах благу славу. Ён належаў незвычайнай групе мяшанцаў, чые частыя сходкі і начныя вылазкі ў лес выклікалі немалую цікаўнасць. І вядома, што яны вельмі спешна выправіліся ў мора адразу пасля шторму і землятрусаў 1 сакавіка. Наш оклэндскі карэспандэнт паведамляе пра цудоўную рэпутацыю “Эмы” і яе экіпажу, а Ёхансана апісвае як годнага і вартага чалавека. Заўтра марскі суд распачне следства ў гэтай справе, у межах якога будучь прыкладзены ўсе намаганні, каб пераканаць Ёхансана расказаць больш, чым ён раскажаў дагэтуль.

Разам з выявай пякельнай скульптуры гэта было ўсё, але якая плойма ідэй закруцілася ў маёй галаве! Гэта была новая скарбніца дадзеных пра культ Ктулху, доказ таго, што ён быў невядома як звязаны і з морам, і з сушай. Што за прычына змусіла каманду мяшанцаў павярнуць “Эму”, калі яны ішлі сваім курсам з жудасным ідалам? Што за невядомы востраў, на якім загінула шасцёра чалавек з каманды “Эмы” і пра які не хацеў нічога расказаць памочнік капітана Ёхансан? Што высветліла следства адміралтэйства і што ведалі пра небяспечны культ у Данідыне? І самае дзіўнае, што за моцная і звышнатуральная сувязь існуе паміж датамі, якія надавалі злавеснае і неаспрэчнае цяпер значэнне разнастайным паваротам падзеяў, што так старанна запісваў мой дзед?

1 сакавіка – або 28 лютага паводле Міжнароднай лініі змены датаў – здарыліся землятрус і шторм. З Данідына “Алерт” са сваёй агіднай камандай імкліва рвануў наперад, быццам на тэрміновы выклік. На іншым канцы свету паэты і мастакі пачалі сніць дзівосны сыры цыклапічны горад. А малады скульптар вылепіў у сне жахлівага Ктулху. 23 сакавіка каманда “Эмы” высадзілася на невядомы востраў і пакінула на ім шэсць загінулых. І ў той жа дзень сны ўражлівых людзей набылі асабліваю выразнасць і перапоўніліся жахам перад гіганцкай пачварай, якая гналася за імі. Тады ж звар’яцеў архітэктар, а скульптар раптоўна пачаў трызніць! А што гэта за шторм 2

красавіка – у дзень, калі скончыліся ўсе сны пра горад, пакрыты вільгаццю, а Ўілкакс як нічога ніякага выйшаў з палону дзіўнай гарачкі? Што гэта ўсё – словы старога Кастра пра затанулых Старцаў, якія прыйшлі з зораў, і іх хуткае панаванне, пра іх верны культ і іх уладу над снамі? Ці не набліжаўся я да той усеабдымнай вусцішы, якой не можа вытрываць чалавек? Калі так, то гэтая вусціш датычыла толькі розуму, бо другога красавіка ў пэўным сэнсе паклала канец усім тым пачварным страхам, што пачалі браць у аблогу чалавечыя душы.

У той вечар, адправіўшы паспешлівыя тэлеграмы і сабраўшыся, я развітаўся з сваім гаспадаром і сеў на цягнік да Сан-Францыска. Менш чым праз месяц я быў у Данідыне. Аднак там, як высветлілася, мала ведалі пра дзіўных сектантаў, што часта бывалі ў старых марскіх тавэрнах. Занадта шмат было разнастайных партовых нагоднікаў, каб ім надавалі нейкую адмысловую ўвагу. Праўда, хадзілі чуткі пра вандроўкі, у якія тыя мяшанцы выпраўляліся, і тады з далёкіх пагоркаў чуўся слабы грукат і можна было ўбачыць чырвонае зарава. У Оклэндзе я даведаўся, што Ёхансан, які раней быў бландынам, вярнуўся дадому пасля няскончанага папярэдняга допыту ў Сіднэй сівым, потым прадаў свой катэдж на Ўэст-стрыт і паплыў з жонкай да свайго старога дома ў Осла. Сябрам пра свае незвычайныя прыгоды ён раскажаў не больш, чым суду, і ўсё, чым яны маглі мне дапамагчы, – гэта даць ягоны адрас у Осла.

Пасля я паехаў у Сіднэй, дзе бясплённа распытваў маракоў і чальцоў марскога суду. У раёне Серк’елэр-Кі ў сіднэйскай бухце я ўбачыў “Алерт”, які прадалі для камерцыйнага выкарыстання, але яго ў яго грузе не было нічога цікавага для мяне. Скульптурная істота з галавой каракаціцы, цела дракона і лускаватымі крыламі, якая прыпадае да п’едэстала, пакрытага іерогліфамі, захоўвалася ў музеі ў Гайд-парку. Я доўга і старанна вывучаў яе і пераканаўся ў тым, што яна выкананая з майстэрствам, якое перадае надзвычайную злавеснасць. Гэта рэч надзвычай таямнічая, жахліва старажытная і зробленая з дзіўнага, незямнога матэрыялу, які я бачыў і ў меншым экзэмпляры Лэграса. Захавальнік музея сказаў мне, што геалагі не змаглі даць яму рады. Яны кляліся, што нідзе на зямлі няма падобнай пароды. Тут я з дрыготкай успомніў, як стары Кастра казаў Лэграсу пра Старцаў: “Яны прыйшлі з зор і прынеслі адтуль Свае статуі.”

Узрушаны ідэяй, якая ніколі да гэтага не прыходзіла мне ў галаву, я вырашыў наведаць Ёхансана ў Осла. Плывучы ў Лондан, я адразу перасеў на судна да сталіцы Нарвегіі, і асеннім днём высадзіўся ў дагледжаных верфях у засені гары Эгеберг. Я даведаўся, што Ёхансан жыве ў Старым месце караля Харальда Суворага, якое захоўвала імя Осла ўсе тыя стагоддзі, пакуль большы горад насіў імя Хрыстыянія. Я праехаў крыху ў таксоўцы, і маё сэрца моцна закалацілася, калі я пагрукаўся ў дзверы ахайнага старасвецкага будынка з атынкаваным фасадам. Мне адчыніла сумная жанчына ў чорным, і я адчуў укол расчаравання, калі на ламанай ангельскай яна адказала, што Густава Ёхансана больш няма.

Пасля вяртання ён пражыў нядоўга, сказала жонка, бо тое, што здарылася ў моры ў 1925 г., зламала яго. Ён раскажаў ёй не больш, чым усім іншым, але пакінуў доўгі рукапіс – пра “тэхнічныя пытанні”, як ён сказаў ёй, – напісаны па-ангельску, відавочна каб яна не магла выпадкова яго прачытаць. Адноўчы, калі ён ішоў вузкім завулкам каля Ётэбарскага дока, звязка паперы ўпала з акна гарышча і збіла яго з ног. Два матросы-індусы адразу дапамаглі яму падняцца, але ён сканаў раней, чым паспела прыехаць хуткая. Медыкі не знайшлі адэкватнай прычыны смерці і спісалі яе на хворае сэрца і целасклад. Я ўжо адчуваў, як мае жыццёва важныя органы раз’ядае той цёмны жах, які ўжо не пакіне мяне, пакуль я таксама не загіну – “выпадкова” ці не. Я пераканаў удаву, што нашыя з яе мужам дачыненні ў “тэхнічных пытаннях” былі дастаткова значныя, каб я меў права на яго рукапіс. Я забраў дакумент і пачаў чытаць яго ў караблі на Лондан.

Рукапіс быў прасты і бязладны – плён намаганняў праставатага марака апісаць мінулыя падзеі – спроба дзень за днём узнавіць тое жудаснае апошняе падарожжа. Я не буду перадаваць яго слова ў слова, з усёй няяснасцю і паўтарэннямі, але перакажу яго сутнасць так, каб можна было зразумець, чаму ўдары хваляў аб борты сталі для мяне такімі невыноснымі, што давялося заткнуць вушы ватай.

Дзякуй Богу, усяго Ёхансан не ведаў, нягледзячы нават на тое, што ён бачыў і горад, і Істоту. Але мне ўжо ніколі не заснуць спакойна – варта толькі ўзгадаць тыя жахі, якія схаваліся ад жыцця ў часе і прасторы, і пра тую чартаўшчыну, што прыляцела са старажытных зор і цяпер спачывае на марскім дне. Яе ведае і шануе толькі кашмарны культ, заўсёды гатовы выпусціць яе ў свет, варта толькі чарговаму землятрусу зноў узняць пачварны каменны горад да святла і паветра.

Падарожжа Ёхансана пачалося менавіта так, як ён раскажаў у віцэ-адміралтэйстве. “Эма”, гружаная баластам, пакінула Оклэнд 20-га лютага і адчула на сабе ўсю моц буры, якую выклікаў землятрус. Відавочна, ён узняў з дна і жахі, што перапоўнілі сны людзей. Калі карабель зноў стаў слухацца штурвалу, то ўпэўнена працягнуў рух, але раптам 22-га траўня яго спыніў “Алерт”, і я мог адчуць, як памочнік капітана шкадуе пра абстрэл і патапленне карабля. Пра смуглых паганцаў з каманды яхты ён каза з сапраўдным жахам. У іх было нешта асабліва агіднае, ад чаго неабходнасць знішчыць іх здавалася амаль абавязкам, і Ёхансан выказвае шчырае здзіўленне тым, з якой лютасцю яго дапытвалі ў судзе. Далей іх павяла цікаўнасць. Экіпаж з Ёхансанам на чале захопленай яхты заўважае вялізную каменную калону, якая вытыркаецца з мора на 47°9' паўднёвай шыраты і 123°43' заходняй даўгаты. Яны падыходзяць да берагавой лініі, пакрытай мешанінай з гразі ды ціны з цыклапічнай муроўкай, зарослай травой, – і гэта не можа быць нічым іншым, як увасабленнем найбольшага зямнога жаху, – кашмарны мёртвы горад Р’лех, пабудаваны ў бясконцыя эпохі да пачатку гісторыі вялізнымі агіднымі істотамі, што прасачыліся сюды з далёкіх зор. Там ляжаў вялікі Ктулху і яго полчышчы. Схаваныя ў зялёных слізкіх

склепах, яны ўрэшце, пасля многіх вякоў, пачалі пасылаць у навакольны свет думкі, якія сеюць страх у снах уражлівых людзей. Яны ўладарна клікалі верных прыйсці на паломніцтва дзеля вызвалення і аднаўлення мінулага. Ёхансан не падазраваў усяго гэтага, але Бог сведка, у хуткім часе ён пабачыў дастаткова!

Мяркую, што над вадой узнялася толькі вяршыня, усяго толькі адна вяччаная жахлівай глыбай крэпасць, у якой пахаваны вялікі Ктулху. Але варта мне толькі падумаць пра тую частку, што заставалася пад вадой, і я гатовы неадкладна сябе забіць. Ёхансан і яго каманда перапоўніліся страхам перад касмічнай веліччу гэтага прамоклага Вавілону старажытных дэманаў і, мусіць, без падказкі зразумелі, што ў ім няма нічога ні ад гэтай, ні ад любой іншай здаровай планеты. Жах перад неверагоднымі памерамі зеленаватых каменных блокаў, галавакружнай вышынёй гіганцкай разьблёнай глыбы і ашаламляльным падабенствам каласальных статуў і барэльефаў да дзіўнай скульптуры, якую яны знайшлі ў рацы на “Алерце”, жыва адчуваюцца ў кожным радку таго, што ў страху запісаў памочнік капітана.

Не ведаючы нічога пра футурызм, Ёхансан дасягнуў нечага вельмі блізкага, пішучы пра горад. Замест апісання яго канкрэтнага плану або архітэктуры, ён зноў і зноў апісвае свой шок ад шырокіх кутаў і каменных паверхняў, якія ён бачыў, – занадта вялікіх, каб лічыцца нечым нармальным ці прымальным на гэтай планеце, і пакрытых д’ябальскімі выявамі і іерогліфамі. Я надаю ўвагу апісанню кутаў, бо гэта перагукаецца з тым, што Ёлкакс расказваў пра свае жудасныя сны. Ён казаў, што геаметрыя ў тым месцы, якое яму снілася, была ненатуральнай, неўклідавай і наводзіла на моташныя думкі пра прасторы і вымярэнні, чужыя гэтаму свету. Вось і неаддукаваны марак адчуваў тое ж самае, назіраючы за жахлівай рэальнасцю навокал.

Ёхансан і яго каманда высадзіліся на пахілы брудны бераг гэтага пачварнага Акропалю і, саслізгваючы, сталі караскацца на вялізныя вогкія глыбы, складзеныя ў нечалавечыя прыступкі. Само сонца на небе здавалася перакрыўленым, калі на яго глядзець скрозь выпарэнні, што струменіліся з гэтай набрынялай марской вадой вычварнай зямлі, так яны яго казалі. Незразумелае пачуццё небяспекі і пагрозы таілася ў тых па-вар’яцку няўлоўных кутах пасечанай скалы, у якой кожны наступны позірк выяўляў увагнутасць у тых месцах, дзе з першага позірку бачылася выпукласць.

Нешта вельмі блізкае да страху ахапіла ўсіх даследнікаў, перш чым яны разгледзелі нешта апрача скалы, вільгаці і водарасцяў. Кожны з іх тут жа кінуўся б на ўцёкі, каб толькі не баяўся пагарды рэшты, і яны толькі нерашуча шукалі – дарэмна, як высветлілася, – які-кольвек сувенір, які можна было б узяць з сабой.

Партугалец Радрыгеш быў першым, хто ўзлез на падножжа глыбы і закрычаў, што нешта знайшоў. Астатнія палезлі за ім і сталі цікаўна разглядаць неабсяжныя высечаныя дзверы са знаёмым ім цяпер кальмара-драконам, выразаным на іх. Ёхансан сказаў, яны нагадвалі свірnavыя вароты.

Усе адчувалі, што гэта дзверы, дзякуючы іх багата аздобленым вершніку, парогу і вушакам, хоць яны і не маглі зразумець, ляжалі яны гарызантальна, як люк, ці пахіла, як вонкавыя дзверы склепу. Як і казаў Ёлкакс, геаметрыя тут была зусім не натуральная. Нельга было зразумець нават, ці гарызантальныя паверхня мора і зямлі, а адноснае становішча кожнага прадмета здавалася пераменлівым.

Брайдэн бясплённа штурхнуў камень у некалькіх месцах. Тады Донаван асцярожна абмацаў яго з бакоў, па чарзе ў кожнай кропцы, ідучы ўздоўж. Ён усё ўздываўся па гратэскай каменнай цвілі – у тым сэнсе, што гэта можна было б назваць ўзняццем, калі б паверхня не была гарызантальнай, – і ніхто не разумеў, як у свеце могуць існаваць такія вялізныя дзверы. Затым, вельмі мякка і павольна, вяршнік уверсе, памерам у акр, пачаў падавацца ўсярэдзіну, і яны ўбачылі, што ён быў ураўнаважаны ўнізе.

Донаван прашмыгнуў ці нейкім чынам прапхнуў сябе ўздоўж вушака, уніз ці гарызантальна, і вярнуўся да сяброў, а ўсе назіралі дзіўнае аддаленне парталу з пачварнай разьбой. У гэтай прыхамаці прызматычнага скажэння выглядала, быццам ён дзіўна рухаецца па дыяганалі, так што законы фізікі і перспектыва здаваліся парушанымі.

Праём чарнеў амаль матэрыяльнай цемрай. Змрок насамрэч меў аб’ём, бо ён засланы і тыя часткі ўнутраных сценаў, што мусілі быць асветленыя. Ён вырываўся, як дым, з свайго вечнага зняволення, заўважна зацямяючы сонца, крадучыся ў зморшчанае і згорбленае неба ўзмахамі перапончатых крылаў. Пах, які распаўсюджваўся з наноў расчыненых глыбіняў, быў няцерпны, а Хокінсу, які меў добры слых, на адлегласці здалося, што ён чуе ўнізе агіднае хлюпанне. Усе прыслухаліся. Яны ўсё яшчэ нерухома прыслухоўваліся, калі Яно няўкладна, сцякаючы сліззю, з’явілася перад імі і навобмацак праціснула Сваё студзяністае зялёнае неабсяжнае цела скрозь чорны дзвярны праём на сапсаванае паветра гэтага атрутнага вар’яцкага гораду.

Почырк гаротнага Ёхансана страціў амаль усю сваю сілу, калі ён пісаў пра гэта. З шасці чалавек, якія так і не вярнуліся на карабель, на яго думку, двое памерлі ад аднаго толькі страху ў тую праклятую хвіліну. Апісаць тую Істоту немагчыма – не існуе мовы для такога першабытна-бязладнага віску і дагістарычнага шаленства, такога звышнатуральнага бунту супраць усяго зямнога: матэрыі, сілаў і касмічнага парадку. Спатыкаючыся, наперад рухалася гара. Божухна! Нядзіва, што ў адным канцы свету звар’яцеў архітэктар, а ў іншым бедны Ёлкакс трызніў у ліхаманцы ў той самы момант. Правобраз ідалаў, зялёнае ліпкае спараджэнне зораў прачнулася, каб запатрабаваць належнае. Зоры зноў занялі свае месцы, і тое, чаго старадаўні культ не здолеў зрабіць па задумцы, выпадкова зрабіла простая каманда маракоў. Праз вігінтыльёны гадоў вялікі Ктулху быў зноў на волі і з радасцю шукаў пажывы.

Азызлыя ключні падхапілі ўгору трох, перш чым хто паспеў азірнуцца. Хай Госпад супакоіць іх душы, калі хоць недзе ў сусвеце існуе спакой. Гэта былі Донаван, Герэра і Энгстрам. Паркер паслізнуўся, а іншыя шалёна панесліся па бясконцых прасторах скалы, пакрытай зялёнай карой, да лодкі, і Ёхансан клянецца, што яго праглынуў мураваны кут, якога на тым месцы не павінна было быць, кут, які быў вострым, але ў рэальнасці павёў сябе як тупы. Такім чынам, толькі Брайдэн і Ёхансан дабраліся да лодкі і пачалі адчайна веславаць да “Алерта”, калі велічэзная пачвара пляснулася на слізкае каменне і замарудзілася, валтузчыся на краі вады.

Рухавік канчаткова не спынялі, хоць усе матросы і сышлі на бераг, таму спатрэбілася якая хвіліна, каб у ліхаманкавай беганіне паміж штурвалам і матарамі падрыхтаваць “Алерт” да дарогі. Паволі, сярод скажонага жаху гэтай неапісальнай сцэны, ён пачаў пеніць смяротныя воды, а на муроўцы жудаснага незямнога берагу гіганцкая Істота з зораў сцякала слінай і крычала, як Паліфем, праклінаючы карабель Адысея, што ратаваўся ўцёкамі. Тады вялікі Ктулху, таўсцейшы за славутага цыклопа, грузна саслізнуў у ваду і, уздымаючы хвалі вялізнымі, незямной сілы грабкамі, выправіўся ў пагоню. Брайдэн азірнуўся і звар’яцеў. Ён пачаў пранізліва смяцца, і так і смяўся, спыняючыся часам, пакуль смерць не знайшла яго аднае начы ў кабіне, у той час як Ёхансан бадзяўся ў трызненні.

Але Ёхансан не здаваўся. Разумеючы, што Істота несумненна магла нагнаць “Алерт”, пакуль рухавік не набраў абаротаў, ён у распачы наважыўся на адзіны шанец і, перавёўшы рухавік на максімальную хуткасць, вокамгненна пабег на палубу і павярнуў штурвал у адваротны бок. У смярдзючай салёнай вадзе ўтварыўся моцны пеністы вір, і пакуль рухавік набіраў усё большыя і большыя абароты, адважны нарвежац кіраваў сваё судна наперад да гары жэле, што ўздымалася над бруднай пенай, як карма карабля з прывідамі. Жахлівае кальмарагалавае стварэнне са звлістымі шчупальцамі амаль наблізілася да бушпрыта мужнай яхты, але Ёхансан не адступаў. Адбыўся выбух, як ад лопання пузыра, паляцела агідная слота, як з разарванай месяц-рыбы, у нос ударыў смурод, як з тысячы адкрытых магіл, і пачуўся гук, які хранікёр не здолеў апісаць. На хвіліну карабель заблытаўся ў едкім і сляпучым зялёным воблаку, а пасля засталася толькі атрутная пена на карме, дзе – сілы нябесныя! – расцярушанае пластычнае рэчыва таго безыменнага спараджэння нябёсаў незразумелым чынам зноў уз’ядноўвалася ў сваю ненавісную зыходную форму. Адлегласць жа расла штосекунды, пакуль “Алерт” разганяў рухавік, набіраючы абароты.

Вось і ўсё. Пасля гэтага Ёхансан толькі думаў пра ідала ў кабіне ды рупіўся выключна пра ежу для сябе і вар’ята побач, што не мог перастаць смяцца. Пасля першых дзёрзкіх уцёкаў ён ужо не спрабаваў кіраваць, бо тады нешта памерла ў яго душы. Пасля пачаўся шторм 2-га красавіка, і над яго свядомасцю сабраліся хмары. У гэтым ёсць адчуванне прывіднага кручэння ў празрыстых вірах бязмежнасці, галавакружных вандровак скрозь спіралі сусветаў на хвасце каметы і істэрычных скокаў з упадзіны на месяц

ды з месяца назад ва ўпадзіну – усё ажыўленае хорам рогату перакрыўленых, вясёлых скажонных багоў і зялёнай кажанакрылай насмешлівай нечысці з апраметнай.

З гэтага сну прыйшло ўратаванне – “Віджылэнт”, адміралтэйскі суд, вуліцы Данідына і доўгае падарожжа назад да свайго старога дома ля Эгебергу. Расказаць ён гэтага не мог – яго б палічылі вар’ятам. Ён напіша пра тое, што ведае, перад тым, як яго забярэ смерць, але так, каб жонка не змагла прачытаць. Смерць будзе шчасцем, калі толькі яна можа сцерці успаміны.

Такім быў дакумент, які я прачытаў, і цяпер я змясціў яго ў бляшаную скрыню побач з барэльефам і паперамі прафесара Энджэла. Да гэтага мусілі далучыцца мае запісы – выпрабаванне для майго псіхічнага здароўя. У іх я аб’яднаю тое, што, спадзяюся, больш не аб’яднае ніхто і ніколі. Я зірнуў на ўсё тое, ад чаго сусвет мусіць быць у жаху, і нават вясенняе неба і летнія кветкі цяпер заўсёды будуць мне атрутай. Але я не думаю, што пражыву доўга. Як сышоў мой дзед, як сышоў гаротны Ёхансан, так сыду і я. Я зашмат ведаю, а культ па-ранейшаму жыве.

Я мяркую, Ктулху да сёння жыве ў тым жа каменным праломе, які засланыў яго яшчэ тады, калі сонца было юным. Яго пракляты горад зноў затануў, бо “Віджэлэнт” вяртаўся да таго месца і пасля красавіцкага шторму, але яго зямныя слугі ў адасобленых мясцінах па-ранейшаму гыркаюць, скокаюць і чыняць забойствы вакол ідалаў, узнятых на каменныя глыбы. Яго відавочна спыніла глыбіня той чорнай прорвы, у якую ён праваліўся, а іначай увесь свет ахапіў бы ўжо лямант, поўны страху і шаленства. Каму вядома, што будзе ў канцы? Усё, што ўзнялося на паверхню, можа патануць, а што патанула, можа зноў узняцца. Гэтае паскудства спіць і чакае свайго часу на глыбіні, а людскія гарады тым часам разбураюцца і занепадаюць. Яшчэ прыйдзе час... але я не павінен і не магу думаць пра гэта! Памалюся ж я пра тое, што калі не перажыць мне гэтага рукапісу, хай мае павернікі прыслушаюцца да голасу асцярожнасці, а не бравяды, і паклапоцяцца, каб ён не трапіў нікому на вочы.

пераклад з ангельскай – Павел Донаў

© Павел Донаў, пераклад, 2009